

Emilis MELNGAILIS

1874—1954

Komponists, folklorists, kordiriģents

Emilis Melngailis dzimis 1874. gada 15. februārī Rīgas apriņķa Vidrižu pagasta I gates skolā. Mācījies I gates, Lēdurgas, Raunas un Vecpiebalgas draudzes skolā. Pabeidzis Rīgas 1. ģimnāziju (1893). Mācījies Drēzdenes konservatorijā, bet 1897. gadā iestājies Pēterburgas konservatorijā, kur 1901. gadā kā eksternis pabeidzis profesora Nikolaja Rimska-Korsakova kompozīcijas klasi.

No 1904. līdz 1920. gadam Emilis Melngailis strādāja Taškentas kadetu skolā par vācu valodas skolotāju. 1920. gada beigās komponists atgriezās Latvijā.

1922. gadā Latvju jaunatnes I dziesmu svētkos Emilis Melngailis debitēja kā virsdiriģents. Viņš bijis VI, VII, VIII un IX vispārīgo latviešu dziesmu svētku organizators un virsdiriģents, bija iecelts par X un XI dziesmu svētku goda virsdiriģentu. Kopā ar J. Vītoli, A. Kalniņu, J. Mediņu viens no Skaņražu kopas izveidotājiem (1923). Šās organizācijas biedri (kopā 39) rūpējās par Dziesmu svētku mākslinieciskā līmeņa paaugstināšanu, komponistu autoritātes aizsardzību, izdeva žurnālu "Mūzika", rīkoja koncertus. 1938. gadā Skaņražu kopa kļuva par Latvijas Mūziķu biedrības sekciju.

Emilis Melngailis agri pievērsās latviešu folkloras vākšanai — pirmās divas līgodziesmas viņš pierakstījis no savas mātes 1896. gadā, bet vēlāk pierakstījis un apstrādājis gandrīz 5000 latviešu tautas melodiju un dziesmu variantu, no kuriem akadēmiskā izdevumā klajā laistas apmēram 4500.

Emiļa Melngaiļa folklorista personība bija izcila un daudzpusīga. Ar lielu rūpību fiksēti ikvienas dziesmas varianti, ar valodnieka iemaņu teksts atzīmētas ikviena novada izloknes īpatnības. Savas tautasdziesmu apdares komponists izdevis deviņās krājuma "Birzēs i norās" burtnīcās (1. burtnīca tika izdota 1902. gadā Pēterburgā). Komponista materiālos pēc viņa nāves atrasts daļēji sagatavots manuskripts arī desmitajai burtnīcai.

Emilis Melngailis uzskatāms par vienu no ievērojamākajiem tautasdziesmu apdaru meistariem. Lielu nozīmi komponists piešķīris katras balsis līnijas izstrādāšanai, izmantojot arī tautas daudzbalssīgo dziedājumu paņēmienus — viltkās balsis, dažādu kora balsu grupu sadziedāšanos u.c.

Emiļa Melngaiļa rakstītās tautasdziesmu apdares korim ir cieši saistītas ar viņa oriģināldziesmām, jo komponistam raksturīga oriģinālmelodijas nemanāma saplūšana ar tautasdziesmu. Šis paņēmiens ir viena no viņa stila pamatiedzīvē (piemēram, "Jāņuvakars" un "Bārenītes slavināšana").

Emilis Melngailis ir pirmais latviešu folklorists un mūziķis, kas pievērsis uzmanību arī citu tautu folkloras un mūzikas mantojumam. Jau 1899. gada vasarā kādā Lietuvas sādžā komponists pierakstījis 120 ebreju tautasdziesmas. Studējot Pēterburgā, viņš ar lielu interesi apzinājis tautasdziesmas, ko pratuši viņa draugi. E. Melngaiļa devums latviešu tautasdziesmu apdarē ir tik plašs

tādēļ, ka balstīts uz daudzu pasaules tautu muzikālā mantojuma pārzināšanu. Melngailis ne tikai pierakstīja teicēju dziedātās dziesmas, bet arī fotografēja gan teicējus, gan vidi ap tiem. Viņa latviešu folkloras krātuvei nodotajās nošu burtnīcās atrodami kopumā 46 fotoattēli, diemžēl par negatīviem nekas nav zināms. Pirmais attēls datēts ar 1921. gadu, pēdējie ienākuši 1931. gadā. Glabājoties starp nošu lapām, fotoattēli gan ir visai stipri cietuši, tomēr ļoti interesanti un vērtīgi.

Protams, kora dziesmas ir Emiļa Melngaiļa daiļradē visplašāk pārstāvētais žanrs. Visvairāk ir dziesmu jauktajam korim, visraženākais daiļrades posms bijis 20. gadsimta sākums. Precīzu tautas dziesmu skaitu grūti noteikt, jo bieži vien viena un tā pati tautasdziesmas melodija izveidota dažādiem kora sastāviem, vairākās atšķirīgās apdarēs.

Komponists sacerējis arī 45 solodziesmas, kas, tiesa, ir daudz mazāk zināmas nekā viņa tautasdziesmu apdares vai kora dziesmas. Solodziesmās komponists atklājas kā smalku, trauslu un lirisku melodiju meistars. Visvairāk dziesmu Emilis Melngailis sarakstījis ar Raiņa, J. Poruka un Aspazijas dzeju. E. Melngailis mūzikā raksturo dzejas tēlu, nevis tikai noskaņu. Viņa mūzikai piemīt optimisms, kas izpaužas gan melodijas raksturā, gan citu izteiksmes līdzekļu izvēlē. E. Melngaiļa mūzikas valodai raksturīgas visas latviešu tautas mūzikai piemitošās īpatnības. E. Melngailis komponējis arī baletu, simfoniskus darbus, stīgu kvartetu, klaviermūziku.

Komponists bijis arī ievērojams publicists un kritiķis — autors ap 250 recenzijām, aprakstiem, polemikām, esejām, kritikām latviešu, krievu un vācu valodā. Emilis Melngailis plaši aprakstījis savas tautasdziesmu vācēja gaitas, kā arī izdevis autobiogrāfiju "Mans dzīves gājums" (1922). Bija jau arī ko aprakstīt. Jau 1911. gadā komponists kājām ceļoja uz Rucavu, pierakstīdams tautasdziesmas, bet 20. gados viņš apceļoja visus Latvijas novadus.

1946. gadā Emilis Melngailis ieguva profesora grādu, no 1948. gada viņš lasīja folkloras kursu Latvijas Valsts konservatorijā. Pēc Otrā pasaules kara Melngailis apkopoja savu folklorista mūža vākumu, un tas tika publicēts izdevumos "Latviešu dancis" (1949) un "Latviešu mūzikas folkloras materiāli" (1—3, 1951—1953).

Rakstot par Emili Melngaiļi, nevar nepieminēt, ka viņš bija viens no sava laika labākajiem Latvijas šahīstiem. Viņš bija viens no Šaha federācijas vadītājiem 1924. gadā, kad Latvijas šahisti uzvarēja Šaha olimpiādē Parīzē, kā arī stāvēja pie latviešu gambita šūpuļa. Melngaiļa māsas mazdēls Edmārs Mednis bija šaha lielmeistars (1980), daudzu šaha grāmatu autors, treneris, 2000. gadā uzņemts ASV Šaha slavas zālē.

Emilis Melngailis miris 1954. gada 20. decembrī, apbedīts Meža kapos Rīgā.

Dzīve svešatnē. Ilgus dzīves un darba gadus Emilis Melngailis pavadījis svešatnē. Atvalinājumu laikā apceļoja Latvijas novadus un pierakstīja tautasdziesmu melodijas. Attēls: E. Melngailis ar ģimeni Taškentā

Vispārīgie dziesmu svētki Esplanādē. Virsdiriģents Emilis Melngailis

Tāfelklavieres. Viens no izcilākajiem latviešu komponistiem savu meistariību slīpējis pie vecām tāfelklavierēm, kas vēl joprojām skan muzejā Vidrižos

Jūlija Madernieka zīmētais ekslibris. To vainago Jāzepa Vītola vārdi par Emili Melngaiļi: "Ne jau tautas dziesma vien. Lai gan šeit Melngailis ir un paliek vienīgais, kam piešķirams Latvijas ozola vainags par viņa ne vien košajām, bet turklāt nevainojami istajām latviešu tautas dziesmu harmonizācijām."

Mūzikas students. Emilis Melngailis Drēzdenē 1895. gadā

Dziesmu svētku virsdiriģents. Vi vispārīgo latviešu dziesmu svētku virsdiriģenti P. Jozuuss, A. Kalniņš, Teodors Reiters un Emilis Melngailis 1926. gadā Rīgā pie Nacionālās operas

Draugi Alfrēds Kalniņš un Emilis Melngailis. Alfrēds Kalniņš — komponists, pianists un ērģelnieks, pirmās latviešu klasiskās operas "Banuta" mūzikas autors (1919), viens no latviešu klasiskās solo un kora dziesmas, baleta, klaviermūzikas iedibinātājiem, mūzikas autors daudzām Nacionālā teātra izrādēm

Tautas piemina. Vidrižu pagasta I gates "Melngailos" darbojas Emiļa Melngaiļa memoriālais muzejs, Emiļa Melngaiļa vārdā nosaukta mūzikas skola Liepājā, Vidrižos ik gadu norisinās viņa vārdā nosauktais šaha turnīrs

Šahists. Emilis Melngailis ne vien pats spēlēja šahu, bet arī organizēja šaha dzīvi Latvijā

"Lielī panākumi mākslā nekad nav cēlušies no talanta vien. Tas varbūt nemaz nav tik reta lieta, kā to domā. Dižie darbi ronastur, kur talantu pavada pacietība, neatkāpīga paškritika, izturība. Kad daina teic: "Bajārami daiļas meitas, ko līdz daiļas, netikušas!" — tad to pašu jūtam, to tukšo talantu skatot, kam kūmās nav stāvējis rakstura tērauds." (E. Melngailis)